

Osvrti, prikazi, recenzije

Osvrt

Hrvatska i nova europska sigurnosna arhitektura

Odmah nakon stjecanja državne neovisnosti Hrvatska je svoje vanjskopolitičke napore usmjerila što bržem uključivanju u europske integracije — gospodarske, političke i obrambenosigurnosne. Kao žrtva oružane aresije s balkanskog Istoka, posebno je bila zainteresirana za uključivanje u sustav kolektivne obrane i sigurnosti europskog Zapada. Pritom se nadala da će Europa, prepoznajući u Hrvatskoj pouzdanog čimbenika regionalne stabilnosti na vječno nemirnom Balkanu, trajno opterećenom viškom nedovršene povijesti, izaći u susret hrvatskim integracijskim nastojanjima, čak i prije nego ostalim zemljama “nove demokracije”.

Pokazalo se, međutim, da se Hrvatska na svom putu u Europu i zapadni svijet mora suočiti s mnogo većim problemima nego ostale zemlje “nove demokracije” i udovoljiti nekakvim dodatnim zahtjevima i posebnim kriterijima, koje nitko drugi ne mora ispunjavati. U takvim uvjetima, kad su glavni pristupni putovi u Europu zapriječeni, sporedni postaju iznimno značajni. Pogotovo je značajan iskorak u vojne, obrambenosigurnosne integracije za koje važe posebna pravila pristupa.

Jedan takav iskorak učinio je *Hrvatski časnički zbor* ulaskom u *Gaming Initiative*, u svibnju 1995. godine. *Gaming Initiative* je asocijacija časničkih udruga zemalja srednje Europe: Njemačke, Švicarske, Austrije, Poljske, Češke, Slovačke, Mađarske, Slovenije i Hrvatske. Prvotno, 1990. godine, na inicijativu austrijske i uz potporu njemačke i švicarske udruge časnika i pričuvnika, organizirana kao “Ge-

sprächsforum” za uzajamno obavještanje i uspostavljanje međusobnog povjerenja časnika srednje Europe, u svibnju 1995. godine *Gaming Initiative* je institucionalizirana u “međunarodnu radnu zajednicu” časničke suradnje donedavnih ideoloških i blokovskih protivnika.

Premda je riječ o međunarodnoj suradnji na takozvanoj trećoj razini, na razini *nongovernment organisation* (nevladinih organizacija, udruga građana), koja nema težinu službene međudržavne vojne suradnje, njezina je važnost velika. Ona proizlazi iz osobite naravi časničkih organizacija, koje ni u nacionalnim okvirima nisu poput drugih udruga građana. Časničke udruge, naime, okupljaju vodeći, najobrazovaniji i zapovjedni dio oružanih snaga svoje zemlje. U tim udrugama časnici čuvaju i obogaćuju svoja vojna znanja i vještine, njeguju profesionalnu etiku, jačaju motivacijsku snagu i borbeni duh, što znači da brinu o ljudskom potencijalu nacionalnih snaga obrane, do čega je državi osobito stalo. Zato im ona i posvećuje veliku pozornost. Štoviše, u nekim zemljama državni organi obrane ne samo da posebno uvažavaju časničke udruge već ih izravno uključuju u mrežu svojih aktivnosti usmjerenih jačanju vojne sile i nacionalnih snaga obrane.

Primjer SR Njemačke vrlo je karakterističan. U toj zemlji udruga časnika (pričuvnika) uključena je u proces dopunskog osposobljavanja vojne pričuve i u parlamentarni sustav demokratskog upravljanja obranom te javnog, civilnog, nadzora nad oružanim snagama. “Savez pričuvnika njemačke vojske (Verband der Reservisten der Deutschen Bundeswehr e.V.) nositelj je dobrovoljnog rada pričuvnika izvan Bundeswehra i obavlja funkciju posrednika između pričuvnika, njihovih udruženja i njemačke vojske” (*Weißbuch zur*

Sicherheit der Bundesrepublik Deutschland und zur Lage und Zukunft der Bundeswehr, 1994.). “Savez daje vrlo važan prilog jačanju obrambene spremnosti i sposobnosti u našem društvu” (*P. 1207, Konzeption für die Reservisten der Bundeswehr*, 1994., Bundesministerium der Verteidigung/ Führungsstab der Streitkräfte). U tom smislu djeluje prema planovima koje utvrđuje ministarstvo obrane i stožer oružanih snaga. “Sudjeluje u formuliranju i provedbi politike sigurnosti Savezne Republike Njemačke. Zadaća je Saveza i njegovih članova predstavljati obrambene vrijednosti SR Njemačke, pridonositi jačanju obrambene svijesti i volje građana i obrambene sposobnosti njemačke oružane sile; njegov doprinos služi osiguranju mira i očuvanju slobode. Savez unapređuje dopunsko vojnostručno osposobljavanje pričuvnika Bundeswehra” (Art. 2, *Satzung des Verbandes der Reservisten der Deutschen Bundeswehr e.V.*, listopad 1993.).

Sažeto kazano, VdRBw (1) pridonosi unapređenju obrambene sposobnosti svoje zemlje, (2) jačanju obrambene svijesti i motivacije, (3) djelovanju u javnosti i (4) skrbi za pričuvnike te zastupanju njihovih interesa. Savez je organiziran na teritorijalnom načelu, tako da svojom organizacijskom strukturom izražava i slijedi organizacijsku strukturu teritorijalno organizirane obrane. Obuhvaća 15 pokrajinskih, 26 oblasnih, 123 okružnih i 2388 temeljnih organizacija. “Njegovo se djelovanje planira, koordinira i provodi pretežito putem ureda teritorijalne organizacije obrane i oružanih snaga. Aktivnosti Saveza dobivaju primjerenu potporu pojedinih postrojbi i službi Bundeswehra, isto tako škola i struktura NATO-a” (*Konzeption...*). Da bi suradnja udruge časnika (pričuvnika) i ministarstva obrane doista bila najuža, u sustavu organa upravljanja obranom i zapovijedanja oružanim snagama djeluju posebni funkcionari zaduženi za organizacije pričuvnika. S druge strane, pričuvni časnici imaju mogućnosti sudjelovanja u

vojnim aktivnostima i obavljanju vojnih funkcija, poput djelatnih časnika. Na taj se način pričuvni časnici izravno uključuju u sustav obrane.

U drugim pak udrugama, primjerice u Austriji, pričuvni i djelatni časnici, slično Hrvatskoj, djeluju zajedno. Slični su programi i načini djelovanja i ostalih članica *Gaming Initiative*, s tim da poneke od njih u svoj program uključuju i funkciju sindikalne zaštite časnika i njihovih obitelji.

Posve je razumljivo da međunarodna suradnja takvih udruga daleko nadilazi njihov formalnopravni status “nevladinih organizacija”. O tome ciljevi, načela, program i način rada *Gaming Initiative* ne ostavljaju nikakve sumnje. U tom je smislu karakteristično već i pristupno pravilo (uvjet) prema kojemu nacionalne udruge časnika moraju za svoje sudjelovanje u aktivno-stima *Gaming Initiative* pribaviti takozvanu autorizaciju ministarstva obrane svoje zemlje, što znači njihovu suglasnost i potporu. Naglasimo da je djelovanje predstavnika nacionalnih udruga časnika iz zapadnog dijela srednje Europe u *Gaming Initiative* duboko prožeto službenom državnom politikom njihovih zemalja — što su predstavnici hrvatskih časnika imali prigode osjetiti na vlastitoj koži. Napokon, *Gaming Initiative* najuže surađuje s CIOR-om (Confederation Interalliee des Officiers de Reserve), asocijacijom pričuvnih časnika zemalja NATO-a.

Sve to, pogotovo sadržaj rada *Gaming Initiative*, pokazuje da je ova “međunarodna radna zajednica časnika” u funkciji globalne politike europske integracije i postupne izgradnje jedinstvenog europskog sustava kolektivne obrane i sigurnosti. Time se *Gaming Initiative* uklapa u *novu doktrinu NATO-a*, koncipiranu nakon raspada sovjetskog vojnog bloka i nakon demokratskih promjena na prostoru koji je on pokrивao. U toj se doktrini zrcali i pravo značenje *Gaming Initiative*.

Riječ je o doktrini definiranoj na rimskom summitu NATO-a, u studenom 1991. godine, nazvanoj “novi stra-tegijski koncept” (New Strategic Con-cept). Doktrina je proizašla iz procjene da je raspadom sovjetskoga bloka s europskoga tla nestala najveća vojna prijetnja zapadnom svijetu, ali nisu iš-čezli ostali uzroci nesigurnosti. Blokov-skoga protivnika i njegove vojne prijet-nje više nema, ali na prostoru koji je on pokrивao “ništa nije sigurno” (Waren Christopher). Na prostoru istočne i srednje Europe uspostavljena je nova politička struktura, ali nije postignuta stabilnost. Naprotiv, izbijaju čak i oružani sukobi, otvoreni ratovi, koji ugoržavaju mir i sigurnost cijelog kon-tinenta. Usto, europskoj sigurnosti pri-jete teški sukobi na Bliskom istoku i sjevernom dijelu afričkog kontinenta. U svijetu se ratuje na sve strane, 1995. godine u “36 ratova i 14 oružanih su-koba” (nalazi *Radne zajednice za is-traživanje uzroka rata*, hamburškog sveučilišta). Ovi podaci drastično su upozorenje arhitektima “novog svjetskog poretka” da su njihove vizije sveopćeg mira i sigurnosti još vrlo daleko od stvarnosti. Pokazalo se da su pojedine europske regije pune unutarnjih sup-rotnosti, etničkih i nacionalnih, ali i gospodarskih, političkih i socijalnih, proces prevladavanja kojih nije daleko odmaknuo.

Iz toga slijede sasvim određeni zak-ljučci: prvo, unatoč svemu što se nakon Drugog svjetskog rata na razini svjetske i europske politike činilo i čini za očuvanje mira, na tlu Europe i oko nje izbijaju oružani sukobi velikih razmjera; drugo, sve dok postoji mogućnost izbijanja oružanih sukoba potrebno je očuvati vojnu snagu kolektivne akcije za obranu mira; treće, NATO je jedina snaga sposobna za djelotvornu vojnu akciju; četvrto, s obzirom na to da sigurnost Europe ne ugrožavaju samo klasični međusobni oružani obračuni država, već i raznoliki unutardržavni poremećaji i suprotnosti — od gos-podarskih i socijalnih, do etničkih i

nacionalnih — vojna komponenta obra-ne mira mora biti upotpunjena politič-ki, koja uklanja društvene uzroke oružanih sukoba, i to ne samo nakon njihova izbijanja već i preventivnim djelovanjem, prije nego što razlike i suprotnosti prerastu u oružani sukob.

NATO je oduvijek bio ne samo vojni savez za obranu zapadnog svijeta već i politička zajednica za očuvanje i ozbiljenje ideala, načela i vrijednosti njegova načina života. U preambuli Sjevernoatlantskog ugovora jasno je naznačen njegov politički karakter: “Strane Ugovora iznova osnažuju svoju vjeru u ciljeve i načela Ujedinjenih na-roda i svoju želju da žive u miru sa svim narodima i svim vladama. *One su odlučne ostvarivati slobodu, zajedničko naslijeđe i civilizaciju svojih naroda, koja počiva na temeljima demokracije, slobode osobnosti i vladavine prava*”. Što objedinjuje europske države u ob-rambenu zajednicu zapadnog svijeta po-sebno je bilo naglašeno u *Izvyješću trojnog povjerenstva o nevojnoj suradnji unutar NATO-a*, iz 1956. godine: “Lju-de i institucije atlantskih naroda mora povezivati osjećaj zajedništva. Njega će biti samo ako postoji *svijest o njihovu zajedničkom kulturnom naslijeđu i o vrijednostima njihova slobodnog načina života i slobodama mišljenja*. Zato je za NATO-države važno svim raspolo-živim sredstvima unapređivati kulturnu suradnju među njihovim narodima...”

Rušenjem Berlinskog zida i demo-kratskom preobrazbom Istočne Europe, NATO-ova “zajednica zapadnih vrijed-nosti” dobiva nove zadaće. O njima *Londonska deklaracija* šefova država i vlada Sjevernoatlantskog savjeta, od 5. i 6. srpnja 1990. godine, kazuje: “Naš Savez mora biti još jače poticajna snaga promjena. On mora sudjelovati u izgradnji struktura ujedinjenoga konti-nenta i *snagom naših zajedničkih uvje-renja u vrijednosti demokracije, prava pojedinaca i mirno rješavanje sporova* učvršćivati sigurnost i stabilnost”.

Velike promjene i duboka previranja

na europskom Istoku puni su vojnih i političkih izazova na koje NATO mora odgovoriti. S čime se NATO pritom suočava, upozorio je vodeći čovjek njegova Vojnog odbora, njemački general Klaus Dieter Naumann: “S rizicima nastalim raspadom nekadašnjeg Sovjetskog Saveza; s rizicima koji svoje uzroke imaju u mnogim neriješenim nacionalnim i etničkim pitanjima; s rizicima koji na Europu zrače iz rubnih zona Afrike i Azije; i s rizicima proliferacije” (*Bayerischer Monatspiegel*, Sonderdruck, travanj 1995., str. 11). Na tlu bivšeg socijalističkog svijeta otvorena su brojna pitanja i problemi međunacionalnih odnosa, teritorijalnog razgraničenja i slična; o vrlo problematičnim ekonomskim i socijalnim procesima da se i ne govori. Ni prilike u Rusiji nisu zadovoljavajuće. Naprotiv, unutarnja nestabilnost Rusije otvara realne mogućnosti zaokreta prema imperijalnoj vanjskoj politici, što je iznimno zabrinjavajuće, budući da ova zemlja, premda se više ne može smatrati svjetskom vojnom silom, i nadalje raspolaze najbrojnijom vojskom u Europi (1,9 milijuna ljudi) i respektabilnim zalihama nuklearnog oružja (za sada ima oko 28.250 nuklearnih sredstava, a nakon eventualne primjene START 2-sporazuma, još će uvijek, poslije 2005. godine, imati oko 3250 takvih sredstava).

Zbog rizičnog okruženja u kojemu se Europa nalazi, valja misliti ne samo o “sigurnosti u Europi, već i sigurnosti za Europu”. Jer, “Sigurnost se, sasvim je izvjesno, ne može više definirati teritorijalno. Sigurnost država ne da se više održati zaštitom granica” (Isto, str. 14). To važi i za regionalne granice Europe, i za granice NATO-ugovora. “Sigurnost je sveopća politička zadaća. Ona zahtijeva konceptualnu općenitost skupnog promatranja političkih, ekonomskih, ekoloških, socijalnih i vojnih aspekata. Vojna sredstva su pritom uvijek *ultima ratio* — što je ne posljednje sredstvo, već izvanredno sredstvo politike”... “Sigurnosna politika,

promatrana kao sveopća zadaća u novim stratezijskim uvjetima, ne može se ograničiti, ni sadržajno, ni geografski, ni institucionalno” (Isto, str. 15).

Proizlazi da prema “novom stratezijskom konceptu” NATO postaje *savez za sigurnost*. Umnožavanje i raznolikost uzroka i pojava nestabilnosti na prostoru o kojemu brine NATO zahtijevaju osmišljenu i vrlo diferenciranu strategiju očuvanja sigurnosti, osobito u novim epohalnim uvjetima budućnosti u kojima se očekuje da će “razvoj svijeta biti vrlo snažno obilježen kulturološkim i civilizacijskim konfliktima” (Samuel Huntington). U kombinaciji s debalansima ekonomskog, socijalnog i ekološkog razvitka, karakterističnim za suvremeni svijet, novi sigurnosni rizici znatno se uvećavaju i prijete nadraštanjem raspoloživih kapaciteta *crisis managementa*. U tim uvjetima, međunarodna politika sigurnosti ne smije biti reducirana na njezinu vojnu komponentu, ali vojnu komponentu ne smije ni isključiti. Dokaz tome je i njezina pri-mjena u Bosni i Hercegovini koja je pokazala da i danas, koncem 20. stoljeća, vrijedi poznata izreka Friedricha Velikog: “Diplomacija bez mača, nalik je glazbi bez instrumenata”.

Europa će i nadalje morati razvijati svoje vojne snage za održavanje mira i sigurnosti. Za sada je samo zapadna Europa “zona velikog prosperiteta i stabilnosti”, dok je istočna Europa “zona neizvjesnog događanja”, ispunjena brojnim političkim, socijalnim i etničkim sukobima, a jugoistok Europe (Balkan) ostaje i nadalje “krizna regija” (Generaltruppeninspektor Karl Majcen, Österreich). U središtu Europe, između stabilnog Zapada i nestabilnog Istoka, od Baltika do Bugarske, proteže se prostor specifičnih značajki, svojevrsna “Međueuropa”. U zapadnoj Europi djeluje nekoliko obrambenosigurnosnih podsistema, raznolike namjene i organizacijskih oblika, od *Organizacije za europsku sigurnost i suradnju* (OESS) kao regionalnog foruma za sigurnosnu

suradnju i prevenciju ("Euro-UN"), *Europske unije* (EU) kao političke zajednice s kolektivnom sigurnosnom politikom, *Zapadnoeuropske unije* (WEU) kao obrambene komponente Europske unije, zatim 1991. utemeljenog *Sjevernoatlantskog savjeta za suradnju* (North Atlantic Cooperation Council, NACC), kao oblika sigurnosne suradnje zapadnih i zemalja središnje i istočne Europe, do NATO-a kao stožerne organizacije obrane i sigurnosti Europe i zapadnog svijeta.

Mirovna, peace-keeping, operacija u Bosni i Hercegovini pokazala je da je jedino NATO sposoban za stvarno vojno djelovanje. "No-fly" akcijom u travnju 1993., NATO je prvi put u svojoj povijesti poduzeo vojnu operaciju izvan granica Saveza u uvjetima otvorenog ratnog sukoba. Mirovna operacija u Bosni i Hercegovini pokazala je još nešto: da međunarodne vojne snage još uvijek ne mogu efikasno djelovati bez NATO-a, niti Europa može bez SAD svladati krizu izazvanu ratnim sukobom na svome tlu. Drugim riječima, NATO je ključna snaga europske obrane i sigurnosti, a Sjedinjene Američke Države su njegov temeljni oslonac i predvodnik.

Dakako, NATO koji proširuje svoju ulogu u europskoj politici sigurnosti i sam se mora proširiti, otvarajući svoje redove za sve zemlje koje su u stanju djelovati sukladno njegovim ciljevima i načelima. U tom smislu, NATO je proklamirao politiku "širenja na Istok", ali je zemljama nove demokracije postavio i sasvim određene kriterije za pristup, vojne i političke. Budući da se europski Istok, nakon izlaska iz blokovskoga rezervata, usmjerio potpunom integriranju u gospodarski, politički i obrambenosigurnosni sustav europskog Zapada, načelo otvorenosti NATO-a nikoga ne isključuje iz kruga kandidata za članstvo u njemu. Međutim, budući da na europskom Istoku još uvijek "ništa nije sigurno", jednostavno pripajanje njegova prostora NATO-u, bez

obzira na stanje prilika na njemu, bilo bi nerazumno, jer bi istočnoeuropske države sobom donijele brojne izvore nesigurnosti i sukobljavanja. Zato je primanje u NATO uvjetovano prilagođavanjem nacionalnih sustava i snaga obrane standardima NATO-a, ali i prethodnim uklanjanjem izvora nestabilnosti u njima samima i u njihovim odnosima sa susjedima.

"Novi strategijski koncept" NATO-a primjenjuje formulu: *do sigurnosti, demokracijom i suradnjom*, s pretpostavkom da razvoj demokracije uklanja unutarnje suprotnosti u pojedinim državama, a njihova međusobna suradnja vanjske. Sudeći prema zahtjevima za brzim ulaskom u NATO, istočnoeuropske i srednjoeuropske zemlje "nove demokracije" očito smatraju da su demokratskom organizacijom vlasti prvi i odlučujući uvjet za to već ispunile. Vođeće zemlje zapadnog svijeta u NATO-u, međutim, ne misle tako. Smatrajući da većina zemalja "nove demokracije" nije dostigla standarde zapadnog svijeta i njegova sustava obrane, na summitu NATO-a u Bruxellesu, 1994. godine, pripremile su za njih poseban program prilagođavanja, program *Partnerstva za mir* (Partnership for peace).

Program ističe: "2. Ovo je Partnerstvo ustanovljeno kao izraz zajedničkog uvjerenja da stabilnost i sigurnost euroatlantske regije mogu biti ostvareni samo putem suradnje i zajedničke akcije. Zaštita i unapređenje temeljnih sloboda i ljudskih prava i jamstvo ovih sloboda, pravde i mira, putem demokracije zajedničke su vrijednosti koje su temelj ovog Partnerstva. U svojem udruživanju zemlje članice *Sjevernoatlantskog saveza* i ostale države koje pristupaju ovom dokumentu, ponovno potvrđuju da su opredijeljene očuvanju demokratskih društava, slobodi, od prinude i prijetnje i privrženosti načelima međunarodnog prava... 3. Države koje pristupaju ovom dokumentu, surađivat će s NATO-om u ostvarivanju sljedećih ciljeva: a) olakšavanje javnosti rada u

planiranju nacionalne obrane i u procesu donošenja proračuna; b) osiguranje demokratske kontrole nad obrambenim snagama; c) privrženost sposobnosti i spremnosti da se u skladu s ustavnim pretpostavkama sudjeluje u operacijama po ovlasti UN i/ili prema ovlastima OESS-a; d) razvoj vojnih odnosa suradnje s NATO-om, radi zajedničkog planiranja obuke i vježbi u cilju jačanja njihove sposobnosti, poduzimanja misije na planu održavanja mira, humanitarnih operacija i ostalih operacija koje mogu biti dogovorene. (Partnerstvo za mir).

Valja naglasiti da "samo djelovanje u Partnerstvu za mir ne jamči primanje u članstvo NATO-a. Takva će se odluka temeljiti na realističnim prosudbama potreba transatlantske sigurnosti i podobnosti svake zemlje kandidatkinje posebno da prihvati zajedničke obrambene odgovornosti zemlje članice". Zbog tih strateških potreba NATO-a, moglo bi se dogoditi da u Savez bude neka zemlja primljena i prije nego ispuni sve uvjete, ali to samo znači da će ih morati ispunjavati poslije: o tome ne bi trebalo biti nikakve dvojbe, jer ovi kriteriji proizlaze iz same biti nove koncepcije NATO-a.

Ključni se politički kriterij odnosi na izgradnju autentično demokratskog sustava obrane u kojemu vojska ne samo da podliježe civilnom nadzoru već je posve integrirana u društvo.

U tom sustavu značajno mjesto zauzimaju organizacije poput udruge časnika i pričuvnika, koje posreduju između vojnih i civilnih čimbenika obrambene politike ili, drukčije rečeno, između vojske i civilnog društva. Takvoj funkciji najprimjerenijom smatra se upravo udruga časnika (pričuvnika) koja okuplja "dvostruke građane" (Winston Churchill: *twice a citizen*), istodobno civilne i vojne. Njihov dvostruki subjektivitet čini ih sposobnim povezivati i usklađivati civilne i vojne potrebe svoje društvene zajednice. Djelujući u međuprostoru vojske (obrane) i civilnog

društva, udruga časnika (pričuvnika) istodobno (a) sudjeluje u civilnom nadzoru nad vojskom i (b) utječe na razvoj obrambene samosvijesti građana. Takvu svoju ulogu udruga časnika ostvaruje na nekoliko načina: uključivanjem u proces javnog promišljanja obrambene politike i sudjelovanjem u njenom oblikovanju (primjerice, putem svojih predstavnika u parlamentarnom odboru za obranu, kao što je to slučaj u SR Njemačkoj), u takozvanoj kadrovskoj politici pričuve, iniciranjem zakonodavne inicijative, i slično. K tome, ukoliko ne postoji posebna organizacija sindikalnog karaktera, časnička udruga sudjeluje u sindikalnoj zaštiti svojih članova i njihovih obitelji.

Ostvarenje takve uloge časničkih organizacija pretpostavlja zbiljski razvoj demokracije. A on je u većini tranzicijskih zemalja još uvijek na samom početku. Zato međunarodna suradnja časničkih udruga putem *Gaming Initiative* ima dvostruku svrhu: pridonijeti (a) izgradnji obrambenosigurnosnog zajedništva u Srednjoj Europi (dakako, na užem području svojih nadležnosti) i (b) demokratizaciji sustava obrane i obrambene politike u nacionalnim okvirima. Prema *Sporazumu o međunarodnoj radnoj zajednici* i *Deklaraciji Predsjedništva, Gaming Initiative* je asocijacija časničkih udruga, organizacija pričuvnika i vojnih udruženja zemalja srednje Europe, utemeljena da bi pridonijela "unapređenju mira i novoj europskoj sigurnosnoj arhitekturi", ali i "tvorbi jakih, od strane politike i oružanih snaga priznatih organizacija časnika i pričuvnika u srednjoeuropskim i istočnoeuropskim (mittelösteuropaischen) državama. One bi trebale biti u položaju da — kao u zapadnim državama — na trećoj razini, pored politike i oružanih snaga, djeluju u smislu nacionalne i internacionalne obrambene spremnosti i zajedničke sigurnosti".

Gaming Initiative dio je europskog povezivanja na području obrane i sigurnosti. U njoj organizacije časnika i

pričuvnika triju zapadnih zemalja, Njemačke, Švicarske i Austrije, pomažu “vojnim organizacijama istočnoeuropskih i srednjoeuropskih država u stvaranju preduvjeta (..) da mogu pridonijeti integriranju oružanih snaga u društvo, po uzoru na zapadne demokracije i u skladu s ciljevima Partnerstva za mir”, te da “politiku sigurnosti u svojim državama učine razumljivom u civilnoj okolini i time unapređuju obrambenu sposobnost i spremnost” (*Ciljevi i zadaci Gaminger Initiative*). “Vojne organizacije” (Militarvereinigungen) istočnog dijela Srednje Europe moraju “definirati svoje ciljeve i zadatke; u javnosti ih zastupati i za njih pridobiti pristanak i potporu za obrambenu politiku zemlje nadležnih društvenih snaga i, osobito, medija; pronaći personalne preduvjete za zajedničko djelovanje djelatnih i pričuvnih časnika koji će se angažirati u obrambenopolitičkom radu i vojnom osposobljavanju; izgraditi u svojim zemljama organizaciju koja će biti u stanju (...) pridonijeti integriranju oružanih snaga u društvo”.

Na tom se tragu nacionalne udruge časnika povezuju s odgovarajućim organizacijama NATO-a i pridonose bržem uključivanju svojih zemalja u europski sustav kolektivne obrane i sigurnosti: “Najzad, u interesu je istočnoeuropskih i srednjoeuropskih zemalja da njihove vojne organizacije, posredstvom svojih bilateralnih i multilateralnih kontakata s CIOR-om i Europskom organizacijom pričuvnih dočasnika (AESOR), na njima dostupnim razinama, pridonose pristupu svojih zemalja Zapadnoeuropskoj uniji i NATO-u i pripremanju njihove aktivne suradnje”.

U protekle dvije godine *Gaminger Initiative* je razvila bogatu aktivnost koja premašuje okvire njezina užeg područja organizacijske nadležnosti: prvo, za svoje časničke potrebe organizira seminare i savjetovanja o relevantnim pitanjima obrane i sigurnosti, primjerice o problemima komuniciranja u sustavu obrane, dopunskom osposobljavanju i

uvježbavanju pričuve, o odnosu profesionalne i ročne vojske i slično; drugo, inicira uspostavljanje kontakata i susrete visokih državnih dužnosnika obrane i sigurnosti, kao što je bila, primjerice, konferencija predsjednika parlamentarnih povjerenstava za obranu i sigurnost zemalja srednje Europe, održana koncem svibnja 1997. godine u austrijskom parlamentu (za svibanj 1998. pripremljena je slična konferencija načelnika glavnih stožera oružanih snaga zemalja srednje Europe); treće, posreduje u međunarodnoj razmjeni djelatnih i pričuvnih časnika, svrha koje razmjene je dopunsko obrazovanje i osposobljavanje; četvrto, na posebnim susretima s najvišim državnim i vojnim dužnosnicima obrane i sigurnosti (redovito su to ministri obrane, načelnici glavnih stožera oružanih snaga i predsjednici parlamentarnih povjerenstava za obranu i sigurnost), povodom tematskih skupova koje *Gaminger Initiative* organizira najmanje jedanput godišnje u zemljama članicama, pridonosi boljem međusobnom informiranju, razumijevanju i zbližavanju srednjoeuropskih država i naroda. Time doista pridonosi izgradnji obrambenosigurnosnog zajedništva srednjoeuropske regije, a sudjelovanje predstavnika CIOR-a i drugih čimbenika kolektivne obrane i sigurnosti zapadnog svijeta u njezinu radu, svemu tome pribavlja poseban značaj vrlo ozbiljne integracijske aktivnosti.

Na posljertku, *Gaminger Initiative* jedna je od vrlo rijetkih međunarodnih aktivnosti koje oživljavaju Srednju Europu. Ne treba izgubiti iz vida da je srednja Europa za sada samo više/manje prazni geografski prostor, koji bi tek trebalo ispuniti realnim sadržajima, regionalnog zajedništva, gospodarskog, političkog i obrambenosigurnosnog. Tijekom hladnog rata srednju su Europu dijelili rovovi blokofske konfrontacije. Nakon sloma sovjetskog bloka, države istočnog dijela srednje Europe požurile su na Zapad, ne zadržavajući se previše razmišljanjem o svom vlastitom

(srednjoeuropskom) životnom prostoru. Strahujući od ponovnog pojavljivanja “istočne opasnosti”, stalo im je što prije ući u NATO, ostavljajući i tranzicijske zadaće i srednjoeuropsko povezivanje za neko kasnije vrijeme.

Zaključno valja naglasiti: međunarodna suradnja Hrvatskog časničkog zbora s časničkim udrugama zemalja srednje Europe, u institucionalnom okviru *Gaming Initiative*, dio je procesa koji Hrvatsku približava “novoj europskoj sigurnosnoj arhitekturi”. Prije ili kasnije u njoj će se naći i hrvatska država i hrvatska vojska. Međutim, vrlo je važno uočiti da obrambenosigurnosna integracija Hrvatske u Europu, kao ni ostalih zemalja “nove demokracije”, ne počinje niti završava formalnom odlukom o primanju u Partnerstvo za mir i NATO: bez obzira na to kad će i u kakvim okolnostima takva odluka biti donijeta, za potpuno integriranje u europski sustav kolektivne obrane i sigurnosti nužno je *vojno i političko prilagođavanje obrambenosigurnosnim standardima Europe i zapadnog svijeta*.

Prilagođavanje političkim standardima zapadnog svijeta i “novoj europskoj sigurnosnoj arhitekturi” prepostavlja izgradnju zbiljski demokratskog sustava obrane u kojemu je vojska ništa drugo doli obrambeni ustroj građana u uniformi, posve integriran u civilno društvo. To znači da je za uključivanje u sigurnosnu arhitekturu Europe nužna izgradnja demokratske arhitekture obrane i sigurnosti u vlastitoj zemlji! Za časničke udruge i slične “civilno-vojne organizacije” u takvoj arhitekturi predviđeno je značajno mjesto posrednika između vojske i civilnog društva i demokratskog čimbenika obrambenosigurnosne politike.

Upravo na to se odnosi takozvana nacionalna ili unutarnja komponenta programa *Gaming Initiative*. Zajedno s međunarodnom ili vanjskom komponentom, u okviru koje časničke udruge zemalja srednje Europe uspostavljaju europsko zajedništvo časničke akcije,

međusobno i zajedno s časničkim asocijacija NATO-a (CIOR, AESOR), *Gaming Initiative* dobiva značenje časničkog Partnerstva za mir.

Svojim sudjelovanjem u takvim međunarodnim aktivnostima, Hrvatski časnički zbor prethodnica je hrvatske vojske i države na putu u europske obrambenosigurnosne integracije.

Tomo Jantol

Osvrt

Za integraciju, bez getoizacije i asimilacije

Europa je 1997. godinu proglasila “godinom borbe protiv rasizma”. To je humaniste i sve ljude dobre volje, a među njima komunikologe, novinare i komunikologiju znanost potaknulo da razmišljaju i o odnosu novinarstva i interkulturalnog komuniciranja u kulturnološkim različitostima. Kulturološke razlike čine, s jedne strane, medijsku komunikaciju s Drugim zanimljivom i izazovnom, a s druge strane, povremeno je čine nemogućom. Ravnopravnog, konstruktivnog i humanog interkulturalnog komuniciranja nema bez kritičkog i odgovornog dijaloga i poliloga kultura/civilizacija, društvenih grupa, svih društvenih subjekata.

Respektirajući aktualne međunarodne okolnosti u svijetu i Europi, Hrvatsko komunikološko društvo organiziralo je *Devetu međunarodnu znanstvenu medijsku konferenciju* na temu “*Novinarstvo i interkulturalna komunikacija*”, koja je održana u Interuniverzitetском centru u Dubrovniku od 22. do 26. rujna 1997. godine. Sudjelovalo je 60 komunikologa, kulturologa i novinara iz 20 zemalja. Seminare su vodili direktor Hrvatskog komunikološkog društva prof. dr. Mario Plenković, prof. dr. Günter Bentele (Njemačka), prof. dr. France

Vreg (Slovenija) i prof. dr. Fuyuki Kido (Japan).

Središnja tema konferencije realizirana je s više podtema, kao što su: “Globalni aspekti novinarstva i interkulturalne komunikacije”, “Društvo, novinarstvo i interkulturalna komunikacija”, “Politika i interkulturalna komunikacija”, “Medijsko istraživanje i interkulturalna komunikacija”, “Interkulturalna komunikacija — slučaj Bosne i Hercegovine”, “Interkulturalna komunikacija u Makedoniji, Ukrajini i Rumunjskoj”, “Različiti pogledi na novinarstvo i interkulturalnu komunikaciju”, “Interkulturalna komunikacija — slučaj Švicarske i Japana”, te predstavljaju *Hans-Bredow Instituta* iz Hamburga i *Media Plana* iz Sarajeva.

Kultura se ne može i ne smije reducirati na bilo koji osnovni oblik društvene svijesti, ili na njihovu ukupnost (religija, filozofija, umjetnost, moral, politika, znanost), jer je mnogo širi pojam i obuhvaća jezik, navike, običaje, društvene propise (najznačajniji su pravni propisi), odgoj i obrazovanje, zabavu, sport. Sve to ukazuje na neograničene mogućnosti i složenost interkulturalnog komuniciranja.

Modeli komuniciranja

Svako društvo ili država ima svoje kulturne različitosti, koje koegzistiraju, usklađuju se, prožimaju i sukobljavaju. Suštinsko je pitanje, za razvoj takvog društva ili države, postoji li dovoljno zajedničkih vrijednosti i potreba koje čine osnovu za mirno i tolerantno zajedništvo. Kultura najčešće zahtijeva da se povijesno, zanimljivo, poželjno i lijepo udruži s istinom. U različitim kulturama poznajemo tri osnovna modela u komuniciranju s kulturalnim različitostima (M. Plenković, V. Kučič):

a) *Model kulturne asimilacije* (Nijemci u SAD), gdje kulturne različitosti poslije izvjesnog vremena nestaju.

b) *Model integracije* u kulturu zemlje u koju se ulazi sa zadržavanjem vlastitih obilježja kulture (Kinezi u SAD), i

c) *Model getoizacije*, stvaranje otoka kulture u stanovitoj državi kao oblika multikulturalnog zajedništva s društvenom i medijskom vezom prema svojoj vlastitoj zemlji (Turci u Njemačkoj).

Navedeni modeli komuniciranja su aktualni, značajni i zanimljivi za cijeli suvremeni svijet, za zemlje u tranziciji, a posebno za novonastale zemlje i multinacionalna društva sa svim nacionalnim subjektima na području bivše Jugoslavije.

Ambivalentnost interkulturalne komunikacije

Interkulturalna komunikacija je oblik interakcije koja sadrži dva suprotna procesa: proces susretanja/povezivanja i proces sudara/razdvajanja dviju kultura. Interkulturalna komunikacija kao proces razdvajanja dviju kultura posljedica je sudara/sukoba različitih kultura — s različitim povijesnom i kulturnom tradicijom, različitih stupnjeva razvijenosti, različitih religija, običaja, pogleda na svijet, političkih uvjerenja; različitog ustavno-pravnog sustava, jezika i pisama, samobitnih umjetničkih stvaranja; različitih osoba, društvenih grupa, nacionalnih identiteta, država, društvene moći, interesa, potreba; različitog sustava vrijednosti. Ukoliko kultura (ili njeni elementi) i subjekti interkulturalnog komuniciranja sadrže *pređrasude*, a najčešće ih sadrže, tada su to naj-složenije i najteže prepreke interkulturalnom komuniciranju. Manjinske društvene grupe (rasne, etničke, vjerske, političke stranke), odnosno njihovi pripadnici najčešći su objekti pređrasuda. Instrumentalizira se i manipulira vjerskom, etničkom, jezičnom, stranačkom, profesionalnom i drugom pripadnosti ljudi, pa se javljaju *konfesiocentrizam*, *etnocentrizam/tribalizam*, *rasizam*, *lingvacentrizam* i drugi oblici isključivosti i nasilja nad objektima pređrasuda.

Objekti predrasuda su izloženi afektivno-nagonskim reakcijama, diskriminaciji, podcjenjivanju, neprijateljstvu koje eskalira i u fizičke napade, pogrome, genocid i njihovo fizičko istrebljenje.

Izvori predrasuda

Društvene predrasude kao cjelovita prepreka interkulturalnom komuniciranju najčešće se javljaju na dvije osnovne razine: *zdravorazumskoj (laičkoj)* i *teorijsko-nekritičkoj razini*.

Zdravorazumski izvor društvenih predrasuda je ograničeni način života — ograničeno iskustvo pojedinaca i društvenih grupa i s tim u vezi ograničena individualna i društvena psihologija (mitologija i ideologija) kao nediferencirani oblici društvene svijesti. Osnovna obilježja zdravorazumskog (laičkog) mišljenja su: nekritičnost, opterećenost predrasudama, pretjerana emocionalnost, iskustvena ograničenost pojedinca i društvenih grupa, teorijska nepučenost. Na njegovo formiranje presudnije djeluju zabavni tisak, televizija i uopće svi mediji masovnog komuniciranja, nego znanost i svi teorijsko-kritički sadržaji društvene svijesti.

Teorijsko — nekritička razina društvenih predrasuda posljedica je zdravorazumske utemeljenosti društvenih predrasuda i dihotomije između teorije i prakse. Dihotomija između teorije i prakse očituje se i u *problemu odnosa filozofije i znanosti, politike i znanosti, i ideologije i znanosti*. To se iskazuje i dokazuje u pojavama *hiperideologizacije* i *hiperpolitizacije*, čija su osnovna obilježja: predrasude, sofizam, obmana, spekulacija, manipulacija, instrumentalizacija, mitologizacija, vulgarizacija, nekritičnost, netolerantnost, diskriminacija, mržnja.

Naglašeno je (F. Vreg) da među političkim elitama u višenacionalnim sredinama/društvima često nema primjerenog sporazumijevanja (Bosna i Hercegovina...), što je osnovna pretpostavka

sporazumijevanja među narodima. Kada političke elite zatraže od svojih medija da posreduju medijske sadržaje prema njihovom dogovoru, ovi će to učiniti. Dok bude postojala medijska kampanja s ideološkim nasiljem medija u višenacionalnim sredinama, koje podržavaju političke elite, nema pouzdanih pretpostavki za prevladavanje interkulturalnih isključivosti.

Za slobodu duha

Svi subjekti interkulturalnog komuniciranja s ukupnim kulturološkim različitostima moraju imati i uvažavati *univerzalni aksiološko-etički minimum* kako bi interkulturalna komunikacija bila konstruktivna i humana. Univerzalni aksiološko-etički minimum je komuniciranje bez nasilja, uvažavanje sposobnosti ljudi, ljudskih prava (koja moraju respektirati svi subjekti interkulturalnog komuniciranja i sve društvene grupe komunikacijskog univerzuma), uvažavanje života svakog čovjeka i društvene grupe. "Najveći problem u afirmiranju kulturalnog dijaloga i s tim u vezi komunikacije s kulturalnim razlikama je unutar društvenih grupa i unutar same države" (M. Plenković, V. Kučiš). "Najveća opasnost za stabilnost same države su sukobi unutar te posebne države, ne između različitih država" (D. E. Williams).

Subjekti mišljenja, potencijalni subjekti interkulturalnog komuniciranja i subjekti interkulturalnog komuniciranja, često društvene pojave i pojave uopće, pretežno ili isključivo, vrednuju vrijednosnim, a ne i činjeničnim/znanstvenim sudovima. Subjekti interkulturalnog komuniciranja, a time i subjekti prevladavanja društvenih predrasuda — prevladavanja neljudskih (izopačenih) vrijednosti i potreba moraju birati i prihvatiti optimalne potencijalne vrijednosti i dosljedno ih kritički razvijati. Moramo se složiti sa Samuelom Johnsonom da "Predrasude ne bi smjeli imati oni čija je dužnost da ispravljaju tuđe zablude".

Kulturna kreativnost i optimalne mogućnosti interkulturalnog komuniciranja u različitostima moraju biti pretpostavke povezivanja i zdravog rivalstva, a ne distanciranja/razdvajanja i patološke isključivosti subjekata interkulturalnog komuniciranja. U tome se aktualizira i realizira odnos lokalnog, nacionalnog i kozmopolitkog kao odnos pojedinačnog, posebnog i općeg. Optimalno interkulturalno komuniciranje sa svojim globalnim komunikacijskim sustavima potiče i omogućava lokalno, regionalno i nacionalno uvažavanje i rješavanje ljudskih prava i sloboda. Najviša vrijednost, bitni cilj i smisao interkulturalnog komuniciranja mora biti razvojna interakcija i kreativna suradnja subjekata komuniciranja, a s time i afirmacija čovjeka kao najviše vrijednosti i najvrednijeg činitelja društvenog razvoja.

Apsolutnog povjerenja među subjektima komuniciranja nema u bilo kojem, pa ni u interkulturalnom obliku komuniciranja. Optimalno uvažavanje mozaika različitosti kultura ili njihovih elemenata koji su u procesu komuniciranja, uz nužno prevladavanje izopačenih vrijednosti i potreba, bogatstvo je interkulturalnog sadržaja i objektivna pretpostavka za prevladavanje društvenih predrasuda kao prepreke ravnopravnom partnerskom interkulturalnom komuniciranju. U političko-propagandnom ozračju, u ozračju političko-ideološkog i drugog diskreditiranja, svaka je konstruktivna interkulturalna komunikacija nemoguća. Subjekti komuniciranja moraju kritički djelovati i saznavati pojave objektivne stvarnosti, kako bi postupno prevladavali predrasude. To omogućavaju *vrijednosti i potrebe otvorenog društva* u kojem postoji socijalna mobilnost sa svim vrstama individualnih i društvenih komunikacija, te tolerancija i sloboda kretanja ljudi, ideja, roba i usluga. Interkulturalni subjekti mogu ravnopravno opstati i razvijati se samo kao slobodni i ravnopravni subjekti interkulturalnog komuniciranja. Temeljne pretpostavke za posrednike (medijatore) koji sudjeluju u razrješavanju konflikata interkulturalnog

komuniciranja jesu: razumijevanje kultura ili njezinih elemenata koji su u interkulturalnom konfliktu, fleksibilnost, strpljivost, stabilnost, multikulturalno iskustvo, visoka motivacija za prevladavanje konflikata, kooperativnost. Borba za oslobođenje od predrasuda (vjerskih, etničko-nacionalnih, rasnih, klasnih, političkih, ideoloških) jedan je od osnovnih zadataka znanstvene i uopće svake objektivno-kritičke misli. Miroslav Krleža je izričit, kada je riječ o prevladavanju predrasuda: "Borba za slobodu duha nije ništa drugo do borba za oslobođenje od predrasuda".

Objektivno-kritičko vrednovanje vrijednosti mora uvijek biti na putu saznavanja i vrednovanja ne samo onoga što je neka pojava bila i što jeste, već i onoga što realno može biti i značiti za svestrani razvoj prirode, čovjeka i ljudskog društva. Samo na tragu univerzalne vrijednosne orijentacije i recepcije¹ i u Univerzumu optimalne interkulturalne komunikacije moguće je ostvariti ljudski totalitet čovjekova ispoljavanja života. Ili, kako kaže Jean Claude Carriere: "Značajno je izaći iz vlastite ljuske, uhodane staze zamijeniti nepoznatim putovima. Neophodno je

¹"Jer, univerzalnost vrijednosti riječi kao što su demokracija, ljudska prava, sloboda, pravednost, ne dovodi u pitanje logiku razlika — spolnih, rasnih društvenih" (etničkih, konfesionalnih..., F.N.). (vidi:

Paić, Žarko, *Jezik ne razdvaja kulture, Hermeneutika i dekonstrukcija — dijalog*. Razgovor sa Günterom Figalom, profesorom filozofije na sveučilištu u Tübingenu i Jeanom Grondinom, profesorom filozofije na sveučilištu u Montrealu, *Novi list*, 19. 10. 1997., str. 5.). Univerzalna vrijednosna orijentacija i recepcija ih istodobno humano rafinira i afirmira, usmjerava i oplemenjuje. Međutim, ne treba zaboraviti da svaka kultura živi (i) od razlika, koje je legaliziraju, legitimiziraju, selekcioniraju, mobiliziraju, interno integriraju, a u ekstremnom obliku manipuliraju/ instrumentaliziraju s njom i tako je alijeniraju.

susretati drukčije ljude, jer su njihove kulture zanimljive i vrijedne. Zato se moji prijatelji zovu: Kundera, Dalai Lama, Marquez, Kadare..”

Zaključna misao

Cilj je slobodnog i kreativnog novinarstva i interkulturalnog komuniciranja afirmiranje različitosti kultura i s njima poticanje interkulturalnog dijaloga i poliloga. Smisao je takvog interkulturalnog komuniciranja da se navikavamo živjeti u zajedništvu s različitostima i omogućiti razvoj zajedničkih djelatnosti koje će stvarati pretpostavke za razvoj cjelovitog života i rada ljudi.

Prof. dr. Mario Plenković, voditelj skupa, u zaključku je naveo da provedena rasprava i prikazana istraživanja upućuju kako postojeći medijski dijalog nije odgovarajući u tretiranju kulturnoloških različitosti u procesu interkulturalne komunikacije. Emisije u elektronskim medijima za različite kulture imaju dobre namjere, ali svojim sadržajem više getoiziraju nego integriraju. *Nedopustivo je Drugu kulturu prikazivati sa distance, hladno, arogantno i ponižavajuće, kao u izlogu, bez uzajamnog upoznavanja i obogaćivanja.*

Medijski interkulturalni dijalog na svjetskoj komunikacijskoj razini ne postoji, ili je zanemariv i marginaliziran, ali zato možemo govoriti o europskom, regionalnom i uopće o transkulturalnom dijalogu koje trebamo i moramo razvijati. Svi izloženi radovi na ovom skupu bit će objavljeni u zborniku radova na engleskom i hrvatskom jeziku, kao što su objavljeni sa svih prethodnih konferencija. Na kraju skupa je predstavljena knjiga “Novinarstvo, šport i turizam” — zbornik radova sa Sedme međunarodne znanstvene medijske konferencije, u nakladi Hrvatskog komunikološkog društva, koja je objavljena na engleskom i hrvatskom jeziku.

Fahrudin Novalić

Prikaz

Siniša Tatalović

Nacionalne manjine i manjinski narodi

Prosvjeta, Zagreb, 1997.
304 str.

Dok je u razdoblju “klasičnog” nacionalizma osnovni subjekt političkog djelovanja i nositelj državnosti bio *demos*, pod pojmom kojeg se podrazumijevaju svi građani jedne države, u dvadesetom stoljeću jačanjem etnonacionalizma na političku scenu stupa *etnos*, definiran kao oblik identifikacije baziran na socijalnim realnostima, kao što su religija, jezik i nacionalno podrijetlo. U Europi koja je kolijevka ideje nacije, kao posljedica razvitka etnonacionalizma dolazi do stvaranja nacionalnih država na etničkom principu, kao i do restrukturiranja postojećih država. Iako je tendencija etnonacionalizma da svi građani jedne države budu istog etničkog podrijetla, tj. da se *demos* izjednači s etnosom, iako je poslije Prvog i Drugog svjetskog rata migracijama i stvaranjem novih država učinjen značajan pomak u tom pravcu, kao i nakon propasti komunizma, ideal etnonacije ipak je daleko od europske stvarnosti. Danas se ni za jednu europsku državu ne može reći da je etnički jednoobrazna ili “čista”, već je njihova realnost postojanje manjina i manjinskih naroda.

Stvaranjem Europske zajednice i mehanizama koji omogućuju veću pokretljivost stanovništva unutar nje, Europa se sve više približava ideji multikulturalnog društva u kojem su manjine sve brojnije i raznolikije. Takva realnost i jačanje svijesti manjina o sebi dovele su i do uspostave brojnih modela i mehanizama zaštite manjina

unutar Europe. Modeli odnosa prema manjinama unutar Zapadne Europe riješeni su na različite načine koje je dr. Siniša Tatalović obradio u svojoj knjizi "Manjinski narodi i manjine u zapadnoj demokraciji". Njegova nova knjiga "Manjine i manjinski narodi" svojevrsni je tematski nastavak prethodne, s tim da je autor, u odnosu prema prethodnoj knjizi, svoja zapažanja proširio i detaljnije obradio.

Knjiga "Manjine i manjinski narodi" donosi nam cjelovit pregled problema definiranja manjina, od poteškoća s kojima se suočavamo pokušavajući uopće definirati pojam manjine i manjinskog naroda, preko povijesti razvoja međunarodnih mehanizama zaštite manjina, problema koje manjine mogu uzrokovati u međudržavnim odnosima, do konkretnih prikaza statusa manjina u različitim europskim zemljama. Autor analizira položaj švedske manjine u Finskoj, problematiku južnotirolskih Nijemaca, manjinskih naroda u Španjolskoj, švicarski model koegzistencije naroda, problematiku njemačke manjine u Danskoj i danske manjine u Njemačkoj, belgijski slučaj kroz prizmu valonsko-flamanskih odnosa, Veliku Britaniju, problematiku Quebeca, te odnose prema manjinama u Republici Hrvatskoj i SR Jugoslaviji. Za svaku temu dat je kraći povijesni pregled razvoja problema, mehanizmi putem kojih su rješavani odnosi manjine i većine, sadašnji položaj manjine i moguće projekcije budućeg razvitka događaja.

Autor također obrađuje mehanizme i mogućnosti zaštite manjinskih naroda i manjina u višetničkim državama, pitanje međunarodne sigurnosti kroz prizmu manjinskih naroda i manjina, te načine na koji se tretiraju ljudska i građanska prava u međunarodnim pravnim dokumentima. Kao prilog knjizi autor donosi obiman pregled međunarodnih dokumenata o ljudskim, građanskim i političkim pravima, te o manjinskim narodima i manjinama koji, prikupljeni na jednom mjestu, predstavljaju

značajno pomoćno sredstvo pri studioznijem proučavanju manjinske problematike.

Knjiga dr. S. Tatalovića zasigurno predstavlja značajan prilog proučavanju problema manjina i manjinskih naroda, poglavito kao jezgrovit i informativan tekst koji može poslužiti za približavanje manjinske problematike prosječnom čitatelju. Kroz nastajanje multikulturalnog društva u Evropi pitanje odnosa manjine i većine postaje sve aktualnije. I unutar Hrvatske, kao nove demokracije, manjinska problematika biva sve izraženija. U krajnjoj liniji, i oružana pobuna dijela Srba u Hrvatskoj bila je pokazatelj neriješenih manjinsko većinskih odnosa. Stoga će ova cjelina o manjinskoj problematici zaci-jelo naći svoj put do čitateljstva.

Autor se u knjizi ipak uglavnom bavio "starim" manjinskim problemima, vezanim uglavnom za prostor zapadne Europe i NATO-pakta (Kanada, grčkogoturski odnosi na Cipru). Raspadom komunističkog sustava u novonastalim i demokratiziranim državama istočne Europe otvorio se čitav niz pitanja vezanih za problematiku manjina, od baltičkih država do Mađarske, Rumunjske i Bugarske, koja su često na sličnoj ili nižoj razini rješavanja s obzirom na stanje zaštite manjina u Hrvatskoj, te bi time bila zanimljiva za uporednu analizu. Također, pitanja čija bi obrada svakako našla mjesto u ovakvom tekstu jesu odnos Francuske kao sada već tradicionalno centralizirane zemlje prema svojim manjinama i manjinskim narodima, te odnos Europljana prema novim vjerskim i etničkim manjinama, nastalima poslije Drugog svjetskog rata, poglavito doseljavanjem ekonomskih i političkih imigranata u Europu iz zemalja "trećeg svijeta" koje su najčešće i bivše europske kolonije. Novoprobuđeni europski neonacizam i fundamentalizam, kao pokušaj traženja jed-nostavnog i razumljivog identiteta kroz usmjeravanje agresije prema "drugima" i "različitima" u konfu-znim vremenima postmoderne,

najčešće dovodi do iste takve reakcije od strane “drugih”, gdje najčešće stradaju manjine. Iskustva iz povijesti nas uče da su manjine često bivale instrumentalizirane od strane “matičnih” država i država “domaćina”. Ipak, kako je recentna praksa pokazala, manjine mogu biti i značajan činitelj stabilnosti u međudržavnim odnosima, tako da je unapređivanje odnosa većine i manjine predmet obostranog interesa i pravac kojim se državna praksa treba kretati. Ipak, kako dr. S. Tatalović za-ključuje: “Jedini realan oslonac manjin-skih naroda i manjina je međunarodno pravo, međunarodne organizacije i insti-tucije, ali su i u tom dijelu mogućnosti njihove zaštite još skromne”.

Tarik Kulenović

Prikaz

Juraj Križanić

Politika

Golden Marketing i Narodne novine, Zagreb, 1997.
432 str.

Čovjek uči iz iskustva, od dobrih savjetnika i iz knjiga. Nije ni dobro, niti korisno učiti sve iz iskustva, jer se onda uglavnom radi na vlastitu štetu. Savjetnici su pak često lakomi i bezdušni ljudi iz kojih i ne može proisteci nikakvo dobro. Zato među živim ljudima ima malo dobrih savjetnika. Najbolji i najvjerniji savjetnici su oni mrtvi — knjige. One se neće zvesti lakomošću, mržnjom ili ljubavlju, a i ne boje se reći istinu te ih pri svakom problemu treba savjetovati — jedan je od mnogih savjeta koje nudi knjiga Jurja Križanića *Politika*, objelodanjena u nakladi “Golden Marketinga” i “Narodnih novina” kao treća knjiga

prvog kola biblioteke Povijest hrvatskih političkih ideja.

Sustavno proučavanje povijesti hrvatskih političkih ideja velik je zadatak hrvatske znanosti. U tom okviru, poradi odlične znanstvene opremljenosti koju daruje svojim izdanjima, biblioteka Povijest hrvatskih političkih ideja važan je doprinos i poticaj za daljnja istraživanja i nove sinteze.

Pisac knjige Juraj Križanić rođen je potkraj 1617. u Obrhu kraj Ozlja. Školu je polazio u Zagrebu, a studij filozofije i teologije u Grazu, Bologni i Rimu. Upoznavši se u Italiji s Possevinovim djelom *Commentarii de rebus Moscoviticis*, odlučio je otputovati u Rusiju. Tamo je sklonost uspostave crkvenog jedinstva slavenskih naroda i utvrđivanja jednoga za sve Slavene jednako upotrebljivog jezika nadopunio mišlju o oslobodilačkom ratu koji bi ruski car, potpomognut od katoličkog zapada, poveo protiv Turaka za oslobodenje njegove domovine. Spis *Razgovori o vladateljstvu*, namijenjen ruskom caru, a radi kratkoće u literaturi nazvan *Politikom*, stvarao je od 1663. do 1666. u neobjašnjivom progonstvu u Sibiru. Nakon 15 godina progonstva vraća se iz Tobolska u Moskvu, gdje radi kao prevoditelj slavenskog, grčkog, talijanskog i njemačkog jezika u ministarstvu vanjskih poslova. Posljednja mu se želja da se vrati u Rim nije ispunila, jer je na putu za *vječni grad* poginuo kod Beča 1683. u bitki protiv Turaka.

U skladu s vremenom u kojem je živio, Križanić je u prvi plan stavljao borbu protiv pangermanstva i Turaka. On poziva Rusiju da stane na čelo oslobodilačke borbe slavenstva, ali “...nigdje ne govori upravo o tome, neka bi ruski car ove narode i njihove zemlje osvojio pod Rusiju, već samo da im se pomogne do narodne samosvijesti i slobode”(57.). Njegova temeljna misao slavenstva nije dakle romantična ideologija, nego želja povijesnog osvještavanja poglavito hrvatskog i dru-

gih malih slavenskih naroda u Europi 17. stoljeća.

Knjiga Jurja Križanića *Politika*, kao i druga izdanja ove biblioteke, znanstveno je bogato opremljena. Čitanje knjige priprema minuciozna uvodna studija Ante Pažanina podijeljena na tri dijela: *Križanićev životni put*, *Analiza bitnih misli Križanićeve politike* te *Povijesna aktualnost i značenje Križanićeve političke misli* (7.-60.). Na daljnje proučavanje života i djela Jurja Križanića upućuje bibliografija od 12 što pojedinačnih, što sabranih Križanićevih djela i popis literature o Jurju Križaniću od 394 naslova, koji su nastali u širokom vremenskom rasponu od 1772. do 1996. godine (60.-91.). Na kraju knjige nalaze se komentari uz bilješke (385.-417.) i kazalo imena, osoba, naroda i mjesta spominjanih u knjizi (419.-431.). Sve to sugerira na zaključak da je na objavljivanju knjige radio čitav tim znanstvenika. Njihov rad može biti smjerokaz drugim istraživačima za slične pothvate u drugim područjima znanosti.

Juraj je Križanić *Politiku* podijelio na tri međusobno nadopunjujuće cjeline *O blagu*, *O sili* i *O mudrosti*. Ta tri osnovna područja državne djelatnosti — ekonomski, vojni i filozofski — u *Predgovoru* su dopunjena riječima proroka Jeremije, kojima se opominje da je "...ponad svega potrebno da se dá hvala Bogu, to jest da ga se spozna i ljubi te dobrim djelima časti" (96.). Tim riječima, te izrazima "Spoznaj sam sebe" i "Ne vjeruj tuđincu", kojima se povezuju kršćansko-novovjekovna subjektivnost kao samospoznaja, bilo čovjeka bilo naroda, i svjetovna politička mudrost nevjerovanja ljudima, izražen je bitni smisao Križanićeve političke misli kao političke teologije ili teološke politike.

Značajka je političke teologije ili teološke politike da ona, osim od kršćanskih temelja, polazi od individualizma vladara, ali i svakoga pojedinačnog čovjeka kao građanina i države kao nacionalne zajednice, prihvaćajući ne

samo individualizam nego i egoizam kao bitne osobine novog vijeka. Ipak, ona odbacuje orijentaciju novovjekovnog čovjeka zaokupljenog samo svjetovnim bogatstvom, moći, znanjem i čašću. Povezivanjem filozofije politike s teologijom te kritikom zanemarivanja bogoštovlja, politička teologija ili teološka politika pokušava pokazati u čemu se sastoji vječno blaženstvo i istinitost svega bogatstva, moći i mudrosti, te kako ih postići i održati u državi. Njezin je nauk da bogatstvo, moć i mudrost nisu pogubni onima koji se ne okreću od Boga. Boga se može spoznati, ljubiti i častiti na razne načine: umjetničkim oblikovanjem i proizvodnjom, etičko-političkim djelovanjem i religijskim predočavanjem, kao i filozofskim spoznavanjem i poimanjem. Prema učenju političke teologije ili teološke politike, četiri temeljna stupa države su tako bogoštovlje, te blago, moć i mudrost, koji se i razmatraju u pojedinim dijelovima knjige.

Čitav prvi dio knjige *O blagu* posvećen je gospodarskoj problematici. U njemu se referira o tadašnjoj ekonomskoj teoriji i na konkretnim primjerima razlažu shvaćanja o načinima i sredstvima stjecanja bogatstva i punjenja državne riznice. Prema Križanićevu mišljenju, to su prije svega poljoprivreda, obrt i trgovina. Svoje misli o gospodarskoj problematici Križanić dopunjava i u kasnijim dijelovima knjige, osobito kad raspravlja o pravednim zakonima u državi.

Da moć države ne počiva samo na bogatstvu, nastavlja se u drugom dijelu knjige *O sili*. Sukladno shvaćanjima političke teologije, sila počiva na pet načela — kraljevskom bogoštovlju, dobrom vladanju, narodnoj ugodi, odvratanju od pomame za tuđim te dobrim odnosima sa susjedima, odnosno korisnim savezima među državama (141.-166.).

U trećem i središnjem dijelu knjige *O mudrosti* tematiziraju se različita pitanja svijeta i života od kršćanskih

proroka do znanstvenih istraživanja i otkrića toga doba, a često se iznose i svakidašnji nazori u poslovicama i aforizmima. Pri pozornom čitanju tog dijela vidi se ne samo širina fenomena od pomrčine Sunca i Mjeseca do pitanja o svijetu i bitku nego i dubina Križanićeve misli koja proniče do najviših i najtežih uzroka samih stvari. Križanić daje odgovore na pitanja u kojem smislu je mudrost doista potrebna ljudima, na koji način je svrsishodna te zašto ljudi ipak za nju ne mare toliko koliko za bogatstvo i moć, pa ona mnogima ostaje nepoznata.

Politika je prvo djelo takve vrste koje je jedan Hrvat napisao i u temeljima kojeg, osim ruske stvarnosti i stručne literature, leže također iskustva i doživljaji iz domovine. To pokazuje dijalog između Hrvoja i Borisa kad Križanić svoje misli izgovara na usta Hrvoja, u čijem imenu odzvanja ponos na domovinu i onda kad daje savjete ruskom caru. Ipak, za svoje djelo Križanić nije imao prethodnika u domovini, niti je taj u nas dugo nepoznat spis mogao utjecati na razvoj hrvatske političke misli sve do 1869. godine. Tada ga je Ivan Kukuljević otkrio hrvatskoj javnosti, a nešto kasnije su braća Radić u tumač programa HPSS-a unijeli njegove ideje.

Čitanje *Politike* omogućuje nam da razvitak hrvatske kulture i njezine političke misli razumijemo u kontinuitetu ne samo od hrvatskoga kršćanskog Sokrata, kako Križanića naziva Ante Pažanin, naovamo nego i od našeg dolaska na ove prostore između Dunava i Jadrana.

Petar Cvekan

Prikaz

Pavao Ritter Vitezović

Oživjela Hrvatska

Golden Marketing i Narodne novine, Zagreb, 1997.
236 str.

Čovjek u svom kratkom životnom vijeku traži odgovore na mnoga pitanja. Neka od njih su u vezi s poviješću koja je dostupna samo ako je ostavila tragove. Broj tragova uvijek je ograničen i ne može se po volji istraživati. Zato se umijeće sastoji u tome da se pronađu svi tragovi koji postoje, da se iscrpe koliko je to moguće te da se utvrde i provjere činjenice navedene u njima. Zahvaljujući nakladnicima "Golden Marketingu" i "Narodnim novinama" te skupini znanstvenika koji su pokrenuli biblioteku Povijest hrvatskih političkih ideja, broj tragova za znanstveno istraživanje povijesti hrvatskih političkih ideja povećava se. Dokaz za to je objelodanjanje četvrte knjige prvog kola biblioteke — knjige *Oživjela Hrvatska*, Pavla Rittera Vitezovića.

Pavao Ritter Vitezović (Senj, 1652. — Beč, 1713.) nije bio samo politički pisac. Bio je književnik, rječničar, povjesnik, saborski zastupnik, vojnik, zagonetar, tiskar... Sav njegov rad obilježen je borbom za slobodu i veličinu hrvatskoga naroda, ali i susjednih, što pokazuje i nedovršeni rukopis za povijest Srbije u srednjem vijeku. Napisao je sam gotovo više knjiga nego u istom stoljeću svi ostali pisci uže Hrvatske zajedno, a jedna od važnijih je *Oživjela Hrvatska* (9.-38.)

Naziv knjige *Oživjela Hrvatska* upućuje na složenost situacije u kojoj se do tada nalazila Hrvatska. *Oživjeloj Hrvatskoj* prethodilo je, naime, postupno gubljenje hrvatskoga teritorijalnog jedin-

stva nakon otomanskog prodora u 15. stoljeću. Poslije okretanja Habsburzima (1527.) očekivala se pomoć, ali *rekonkvista* je uslijedila tek potkraj 17. stoljeća. Nakon borbi, između habsburškog cara Leopolda I. i Osmanlija sklopljen je 26. siječnja 1699. Karlovački mir koji je Turcima nanio prve teritorijalne gubitke. Ipak, zbog nekih zemljišnih odrednica toga mira hrvatski je Sabor imao razloga za bojazan. Primjerice, Bihać je ostao pod otomanskom vlašću, a habsburški saveznici Mleci vladali su u Dalmaciji. Radi utvrđivanja granica nakon 26. siječnja 1699. osniva se bilateralno povjerenstvo Habsburga i Turaka. Na čelu habsburškog poslanstva bio je grof Luigi Ferdinando Marsili, zadužen za razgraničenje između Hrvatske, mletačke Dalmacije i turske Bosne. Kao član poslanstva od strane hrvatskog Sabora, Vitezović piše podnesak u kojem pokušava dokazati kako su povijesno utemeljene granice Hrvatske mnogo šire od tadašnjih. Objavljuje ga 1700. kao u knjizi *Oživjela Hrvatska*.

Oživjela Hrvatska/Croatia rediviva obasiže 32 stranice i bila je priprava za nikad dogotovljeno opsežnije djelo. Napisana je na latinskome jeziku, kako bi bila čitana u bečkim političkim krugovima i u zemljama koje ulaze u sastav *oživjele Hrvatske*. Vitezović svoj spis potkrepljuje brojnim navodima. Najcitiraniji su Konstantin Porfirogenet, Toma Arhiđakon i Ivan Lučić, koje uglavnom korektno citira, no navode tumači u skladu sa svojom koncepcijom, prema kojoj sve Slavene naziva Hrvatima. Na samom početku spisa nalazi se uz posvetu i slika znamenja staroga carstva Ilirika, zvijezda i polumjesec na crvenom polju, kasniji znak ilirskog pokreta (65). Spis je inače posvećen habsburškom caru Leopoldu I. i njegovom sinu Josipu, a u posveti ih Vitezović naziva "...čitave Hrvatske kraljevima...", kako bi pokazao cjelovitost Hrvatske pod njihovim vodstvom (67.). On napominje da Hrvatsku ne doživljava kao umrlu, nego kao zamalo

pokopanu, stoga se i latinski pridjev *redivivus* ne prevodi kao uskrsnuli, već kao oživjeli.

U svom pjesničkom proslavu *Napomena Preteći* Vitezović poziva čitatelje da čitavim svijetom rašire njegovo djelo (77.). Nastavlja raspravom o podrijetlu imena Hrvatske u odjeljku *I.M.J. Preteča Oživjeloj Hrvatskoj* te prelazi na problem njezinih granica. Tvrdi da su se Hrvati drukčije nazivali Kureti ili Koribanti (85.-87.). Čitavu drugu polovinu spisa posvećuje raspravi s Ivanom Lučićem u vezi s hrvatskim kraljevima, pripadnošću Neretljana Hrvatima i pitanjem Dalmacije. Argumentirajući svoje teze proturječnim Lučićevim navodima i tvrdnjama drugih pisaca, zaključuje da su Hrvati imali vlastite kraljeve u neprekinutom slijedu nakon Ostrivoja, da su Neretljani nedvojbeno hrvatski narod i da Dalmacija, a osobito njezini gradovi, ulazi u sastav Hrvatske (108.-140.). Spis završava svojim nacrtom podjele Hrvatske: "Ovu Hrvatsku, dosad različito dijeljenu od tudinaca i nevježa, dijelimo najprije po Dunavu, njenoj rijeci, na dva dijela, to jest na Sjevernu i Južnu; potonju opet na Bijelu i Crvenu, kako je nalazimo već prije razdijeljenu, s time što ćemo joj ispraviti međudjelnicu; Bijelu potom (na kojoj ćemo najviše raditi) na Primorsku, Međuzemnu i Međuriječnu, kako su se dosad nazivale, te na Alpsku — ili drugim imenima, na Dalmaciju, te Norik ili staru Japidiju; Crvenu, nadalje na Srbiju, Makedoniju, Bugarsku i Odriziju; Sjevernu, na poslijetku, na Venetsku, Sarmatsku i Ugarsku, te svaku pojedinu na sastavne joj dijelove..." (141.).

Osim *Oživjele Hrvatske*, knjiga sadrži i tekst s bilješkama *Odgovor na potraživanja grofa Marsilija* koji je Vitezović napisao 25. rujna 1699. (187.-221.). To je kratki Vitezovićev memorandum, rukopis-autograf kojeg se nalazi u Sveučilišnoj knjižnici u Bologni. U njemu Vitezović kao povjerenik hrvatskog Sabora za prijevoz i opskrbu povjerenstva za razgraničenje, ali i kao

stručnjak za političku povijest Hrvatske i hrvatskih granica, objašnjava carevom opunomoćeniku za granice, grofu Marsiliju, povijest Dalmacije i njezina imena, određuje vanjske granice Hrvatskog kraljevstva i dijeli kraljevstvo sažeto prema zemljopisnom i administrativno-povijesnom ključu. Na kraju svemu tome prilaže crkveni shematizam.

Pavao Ritter Vitezović je, nadovezujući se na postavke Vinka Pribojevića, najprije proširio ilirsko ime na sve slavenske narode, a potom u *Oživjeloj Hrvatskoj* dao i svoj originalni prinos, proširivši hrvatsko ime na sve Slavene. Njegov pankroatizam bio je istodobno povijesna konstrukcija i politički program. Naime, glavna namjera Pavla Rittera Vitezovića bila je da na temelju povijesnih izvora rekonstruirati hrvatske granice, što je bilo od presudnog značaja u vrijeme necjelovitosti hrvatskih zemalja. Vitezovićeva sklonost pravopisnom sustavu, utemeljenom na dijakritičkim znakovima i štokavskom narječju, postala je kamen temeljac hrvatskoga jezičnog standarda, čiji počeci sežu u sredinu 18. stoljeća. Njegova ideja svehrvatstva djelovala je na politički program Starčevića i Kvaternika. Riječju, političke ideje Pavla Rittera Vitezovića utjecale su na hrvatske nacionalno-integracijske ideologije — ilirizam i pravaštvo.

Vrijednost ove knjige je višestruka, budući da su priređivači uložili mnogo samozatajnog rada, kako bi omogućili daljnje studiranje Vitezovićeva života i djela, ali i vremena u kojem je stvarao. Prvo, knjiga je znanstveno izvrsno opremljena razjašnjenim bilješkama bez kojih bi čitanje spisa bilo otežano ili nemoguće. Drugo, usporedno se mogu čitati latinski izvornik i hrvatski prijevod. Treće, knjiga sadrži akuratanu uvodnu studiju Josipa Bratulića *Oživjela Hrvatska u obzoru života i djela Pavla Rittera Vitezovića*, podijeljenu u sedam odjeljaka: *Umjesto uvoda*, *Podrijetlo i prvi počeci*, *Utemeljitelj tiskarstva u Zagrebu*, *Ideolog "Oživjele Hrvatske"*,

Ocjene povjesničara, *Poraz nesvakidašnjeg talenta* i *Umjesto epiloga* (7.-40.). Četvrto, bogat popis bibliografije Vitezovićevih djela i literature o Pavlu Ritteru Vitezoviću pokazuju da *Oživjela Hrvatska* nije u XIX. stoljeću slučajno postala "biblijom" hrvatske narodne politike (41. — 59.). Peto, rad s knjigom olakšava kazalo imena i mjesta (223.-235.).

Čitanje knjige *Oživjela Hrvatska* omogućit će razumijevanje Vitezovićevih političkih ideja koje su imale golem utjecaj na oblikovanje modernoga hrvatskog nacionalnog identiteta.

Petar Cvekan

Prikaz

Vlatko Mileta

ABC Europske unije
(leksikon temeljnih pojmova)

Školske novine, Zagreb, 1997.
301 str.

Sredinom 1997. godine nakladnička kuća Školske novine izdala je knjigu ABC Europske unije autora Vlatka Milete. Leksikon temeljnih pojmova Europske unije, kako ističe u predgovoru autor, "po osnovnoj se koncepciji naslanja" na prethodno, prvo takvo hrvatsko izdanje iz 1992., objavljeno pod naslovom ABC Europske zajednice.

ABC Europske unije, međutim, obujmom — mnogo većim brojem pojmova — i preglednošću aktualno je izdanje, nadopunjeno svim relevantnim činjenicama koje su označile razvitak nekoliko integracijskih cjelina Zapadne Europe u razdoblju između 1991. i 1996. godine. Stoga se može govoriti o sasvim novom djelu.

Povijest 20. stoljeća pokazuje da je ideja o jedinstvenoj i jakoj Europi, od začetaka do danas, imala duboke krize s neizostavnim pomacima u fazama ostvarenja dogovorenog i otvorenim sukobima među članicama. Devedesete godine na europskom su prostoru ubrzale niz dotad usporenih integracijskih procesa. Promjene su se dnevno događale. I stvarne i formalne. Ugovorom iz Maastrichta 1992. godine promovirano je i “novo sadržajno i organizacijsko stanje među članicama” pod novim imenom Europska unija.

Dr. Vlatko Mileta, iskusni poznavatelj međunarodnih ekonomskih integracija, pažljivo je bilježio gospodarske mijene u Europi i predočio ih javnosti u vidu novoga cjelovitog pojmovnika Europske unije.

Po strukturi se djelo *ABC Europske unije* sastoji od sljedećih dijelova: pregled temeljnih činjenica EU, pojmovnik, pregled institucija i tijela Europske unije, pogotovo kratica, najznačajniji datumi iz povijesti EU te zaduženja novoizabranih članova.

Prvi, kratki, dio obuhvaća osnovne činjenice o Europskoj uniji, njezinim osnivačima i članstvu, sjedištu, površini, broju stanovnika, Danu EU, himni, zastavi i bruto-nacionalnom proizvodu.

U drugom, najopsežnijem dijelu, dr. Vlatko Mileta uspio je nadasve jednostavnim jezikom pojasniti ključne pojmove relevantne za razumijevanje djelovanja institucija Europske unije. Za svaki pojam autor daje jasan opis i genezu njegova nastanka. U tom je smislu ovaj leksikon i kronika Europske unije.

Pojmovnik sadrži više od tristo termina, naziva i slikovitih složenica međusobno povezanih. Pojašnjenje određenog pojma korisnika gotovo obvezuje da ustanovi “vezu” s nekim drugim, naoko vrlo sličnim. Ilustracije radi, “Europsko vijeće” nije isto što i “Vijeće Europe” ili “Vijeće Europske unije” ili “Europski parlament”.

Za hrvatske uvjete i ovdašnje medije, pune naslova i najava poput: “Daleko od Europe i euroatlantskih integracije” ili pak “Kada će Hrvatska u CEFTA-u?”, razumljiva je potreba da prije konzumiranja izvješća, nerijetko i doziranih, čitatelji prepoznaju sadržaj termina “CEFTA” ili rado spominjanog “PHARE programa”.

U leksikonu će korisnik pronaći tumačenje niza slikovitih naziva povezanih s Europskom unijom. Spominjemo neke: “Potemkinove krave”, “šku-de”, “farmerski fond”, “gastronomski summit”, “Ghalijev novčić”, “njemačko-francuska veza”, “bijela knjiga”, “zelena knjiga” i sl.

U četvrtom i petom dijelu knjige sadržane su adrese institucija i tijela Europske unije u Bruxellesu i Luxemburgu.

Na posljepku, knjiga donosi sažetu kronologiju najvažnijih događaja povijesti stvaranja Europske unije: od 1946. godine i govora Winstona Churchilla u Zürichu i prijedloga za formiranje “Sjedinjenih Država Europe”, do 22. prosinca 1996., kad je prihvaćen Akcioni program ravnopravnosti žena s muškarcima za razdoblje 1996. do 2000.

Leksikon će ponajprije služiti onima “koji sustavno prate zbivanja u našem neposrednom okruženju”, kako kaže u predgovoru autor, ali zbog jasnoće izraza i preglednosti, *ABC Europske unije* naći će se i u kućnim bibliotekama većine hrvatskih novinara i politologa.

Pojmovnik *ABC Europske unije* izuzetno je korisno djelo koje će biti još važnije kad se Hrvatska uključi u euroatlantske integracije, što će vjerojatno potaknuti prof. dr. Vlatka Miletu da pripremi III. dopunjeno i izmijenjeno izdanje.

Gordana Vilović